

УДК 353.332.1

Латинін Микола Анатолійович

завідувач кафедри економічної політики та менеджменту
Харківського регіонального інституту державного управління
Національної академії державного управління
при Президентові України,
доктор наук з державного управління, професор

РОЛЬ ДЕРЖАВИ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ЗАГАЛОМ І РЕГІОНІВ ЗОКРЕМА

***Анотація.** У статті визначено роль держави в забезпеченні соціальної безпеки регіонів. Серед особливостей державного управління в цій сфері запропоновано виокремлювати такі: комплексне застосування функцій управління, а також удосконалення правового визначення соціальної безпеки регіонів.*

***Ключові слова:** держава, державне управління, функції, соціальна безпека, регіони.*

Latynin M.A. The role of the state to provide social security in general and regions specifically

***Annotation.** The article defines the role of the state in ensuring the social security of the regions. It was determined to allocate among the features of public administration in this area: the complex application of management functions, as well as improving the legal definition of social security of the regions.*

***Key words:** state, public administration, functions, social security, regions.*

Постановка проблеми в загальному вигляді. Соціальна безпека є найважливішою складовою національної безпеки країни та її регіонів. У науковій літературі теоретичного та практичного спрямування пропонуються різні трактування визначення поняття соціальної безпеки [1; 2; 4]. Щодо правового закріплення цього терміна, то йому бракує досконалості й системності, і тому його аналізувати доцільно з урахуванням розгляду більш загальних дефініцій. Так, зважаючи на положення Закону України «Про національну безпеку України» [3], можемо стверджувати, що під соціальною безпекою можна розуміти забезпечення національних інтересів і захищеність інтересів особистості, суспільства та держави від зовнішніх і внутрішніх загроз добробуту.

З цього погляду, соціальна безпека є фундаментальною категорією, що є більш масштабною в характеристиці, ніж військова, політична, економічна та інші види та аспекти національної безпеки. У вузькому сенсі соціальна безпека може бути визначена як стійке функціонування соціальних структур держави, що забезпечують стабільний розвиток суспільства [1, с. 40]. Отже, соціальна безпека вимагає комплексного дослідження.

Водночас, сучасний підхід до забезпечення соціальної безпеки передбачає активну модернізацію застарілих соціальних структур та інститутів, а також пристосування їх до нових реалій життя. Здійснення практичних заходів щодо підвищення соціальної безпеки і вдосконалення чинної нормативно-правової бази має ґрунтуватися на розробленні нових теоретичних концепцій і методологічних підходів, що закладають основу парадигми відкритого громадянського суспільства в регіонах та його соціально-економічного розвитку. Усе це свідчить на користь актуальності теми дослідження і важливості його здійснення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем державного управління щодо забезпечення системи безпеки присвячено наукові праці О. Борисенко, С. Белая, Л. Беззубко, О. Васильєвої, А. Дегтяра, О. Дегтяра, С. Домбровської, Ю. Древаля, О. Євсюкова, О. Іляш, О. Крюкова, С. Майстра, О. Мельниченка, І. Приходька, Г. Ситника, В. Степанова та ін. [1-5].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Не применшуючи наукових надбань науковців, відзначимо, що існує потреба визначення ролі держави в забезпеченні власної соціальної безпеки, базис якої становить відповідна безпека її регіонів.

Формулювання цілей статті. Отже, метою статті є ґрунтовне дослідження ролі держави в забезпеченні соціальної безпеки загалом і регіонів зокрема.

Виклад основного матеріалу. Наукові та методичні основи забезпечення соціальної безпеки країни та її регіонів мають міждисциплінарний характер і можуть бути розглянуті з позицій різних наукових дисциплін, зокрема таких, як економіка й державне управління. Економічні й державно-управлінські аспекти вирішення проблем соціальної безпеки багато в чому залежать від вибору відповідних стратегій державного управління в національній економіці. Історія розвитку людської цивілізації свідчить про те, що діяльність людей спрямовано на задоволення потреб щодо різних матеріальних і нематеріальних благ. Ці потреби можуть суперечити найважливішій, іманентно властивій будь-якій особистості потребі – потребі безпеки.

У межах історичного прогресу кількість і руйнівна сила небезпек і можливих загроз неухильно зростають. Не випадково міжнародне співтовариство ХХІ століття називає «століттям виживання» [5], у якому людство або зуміє подолати найбільш серйозні загрози й небезпеки, усунути або нейтралізувати їх джерела, або не впорається з цим завданням.

Як зазначалося вище, не достатньо дати саме лише визначення «соціальна безпека», слід дослідити його базове поняття – тобто «безпеку». Потрібно простежити ще й тенденції розвитку його змісту, для чого слід звернутися до аналізу генези безпеки – фундаментальної категорії, що передбачає стійкий стан соціально-економічної системи. Аналіз наукових напрацювань (Ю. Древалю, О. Мельниченка та ін. [2; 4]) дозволяє встановити, що безпека як соціальний феномен має своє коріння в природі людини. Безпека надає значного впливу на всі без винятку сторони життєдіяльності індивіда, уключаючи соціальні, економічні, духовно-моральні та ін. Як відомо, у системі потреб А. Маслоу безпекова потреба людини займає друге місце після життєво необхідних органічних потреб. Відправною точкою виживання, безпечного існування й розвитку є

біологічний інстинкт самозбереження, притаманний людині тією же мірою, якою він властивий будь-якому живому організму. При цьому історичний досвід свідчить, що забезпечення інтересів особистості щодо безпеки відбувається паралельно з модернізацією суспільства та держави, спроби якої стають перманентними. Отже, сутнісно найважливіша проблема взаємозв'язку реформ і безпеки суспільства поки що залишається недостатньо дослідженою.

Прискорений соціально-економічний розвиток держави не можливий без досягнення балансу влади і забезпечення майнових прав. Не менше значення має зміна самої парадигми соціально-економічного свідомості. Результати дослідження закономірностей соціальної й економічної поведінки людей в їх спільній діяльності доводять вирішальну роль гуманістичних чинників у розвитку національної економіки, зниженні різних форм експлуатації праці, підвищенні економічної ефективності виробництва і соціальної справедливості розподілу матеріальних і духовних благ, а також забезпеченні соціальної безпеки країни і її регіонів. У нових історичних умовах потрібне переосмислення значення й ролі економічних і державно-управлінських аспектів соціальної безпеки в системі життєдіяльності особистості, суспільства і держави.

Економічний аспект соціальної безпеки країни та її регіонів засвідчує сама соціальна реформа і соціальна політика держави. З приводу розроблення концепції соціальної реформи учені вказують на таке: економічне зростання і поліпшення умов життя населення – це два органічно і нерозривно пов'язані процеси. Неможливо спочатку забезпечити економічне зростання, а потім на його основі в оперативному режимі вирішувати соціальні проблеми. Подібний алгоритм лише ускладнює та загострює соціальні проблеми, погіршуючи загальний стан і роблячи негативні процеси незворотними, що загрожує національній

безпеці. Ринкові відносини й інноваційна специфіка економічного зростання в державі вимагає якісно нової робочої сили, що має інші параметри фізичного, психічного і соціального здоров'я, високий інтелектуальний і загально-професійний потенціал, який характеризується особливими моральними принципами й орієнтаціями [5].

Однак залежність між економічним зростанням і поліпшенням умов життя населення, а відтак і соціальної безпеки, не однозначна. Економічне зростання, тим більше визначене в макроекономічних показниках, не обов'язково буде супроводжуватися зміцненням соціальної безпеки. Щодо соціальної політики, то вона може здійснюватися за трьома основними напрямками, а саме: компенсаторним, амортизаційним і проблемним. Зміст цих методів наповнений економічним змістом. У першому випадку держава компенсує економічно слабким верствам втрати, пов'язані з розвитком поточної економічної ситуації. Сюди ж належать разові підвищення соціальних виплат у міру розвитку інфляції. У другому – створюється страхова мережа, що забезпечує широким верствам населення захист від усіх основних соціальних ризиків: пенсійне забезпечення за старістю, інвалідністю і через втрату годувальника, підтримання мінімального доходу сім'ї, страхування від безробіття, хвороби, виробничого травматизму, безоплатне медичне обслуговування, допомогу на дітей, допомогу в разі смерті тощо. Зрештою, у третьому – проблемну соціальну політику держави спрямовано на вирішення найважливіших соціальних проблем, що виникають під час соціального й економічного розвитку, найважливіше місце серед яких займає в сучасних умовах проблема особистої безпеки громадян та декриміналізації суспільства [2]. Ці проблеми мають вирішуватися за допомогою спеціальних комплексних програм, серед яких мусить бути встановлена чітка ієрархія пріоритетів соціальної безпеки держави загалом, її регіонів і

суспільства.

Соціальну сферу, що існує на бюджетних дотаціях, має бути, на наш погляд, певною мірою переведено на самофінансування і самовідтворення, проте зі збереженням орієнтованості на задоволення соціальних потреб. Потрібно створити фінансово-економічні механізми, які сприяють тому, щоб комерціалізація соціальної сфери за рахунок надання соціальних послуг призвела до формування додаткових доходів, які будуть направлятися на соціальні потреби громадян.

Уважаємо, що одним із головних узагальнених показників соціальної безпеки держави та її регіонів є якість життя суспільства. Високий рівень якості життя безпосередньо пов'язаний з ефективністю економіки. Якість життя суспільства має визначатися різноманітністю життєвих благ, що можуть бути гарантовані кожному його члену. Цим гарантованим пакетом і має в підсумку вимірюватися ефективність економіки. Соціальна безпека багато в чому залежить від дотримання принципів соціальної справедливості в суспільстві загалом і в економічних відносинах зокрема. Вирішення проблеми соціальної справедливості на всіх стадіях відтворювального циклу призведе до підвищення соціальної безпеки в процесі відтворення. Розглядаючи проблеми соціальної справедливості в економічних відносинах як складне масштабне соціально-економічне явище, слід поставити питання про потребу його державного регулювання. Насамперед потрібно виробити «правила» регулювання. Вони мають бути науково обґрунтовані, при цьому слід урахувати етноісторичні особливості країни та менталітет її населення.

Виходячи з цього, соціальну справедливість у соціально-економічних відносинах можна розглядати як особливий вид соціально-економічного інституту, а це означає, що, крім норм і правил, слід визначити й механізм їх дотримання. Такий інституційний підхід до

проблеми соціальної справедливості в соціально-економічних відносинах дозволить здійснювати профілактику соціальної безпеки. Вирішення проблеми досягнення консенсусу економічної ефективності та соціальної справедливості при підвищенні соціальної відповідальності людей за свою економічну поведінку сприятиме зростанню соціальної безпеки країни.

Отже, значення державно-управлінських аспектів соціальної безпеки країни і її регіонів пояснюється тим, що проведення соціальних заходів вимагає цілеспрямованого управління на макро-, мезо- і мікрорівнях системи управління галузями соціальної сфери і зовнішнього державного регулювання національною безпекою й економікою.

Складність і різноманіття функцій, здійснюваних у сфері соціальної безпеки держави та її регіонів, припускають розвинену систему управління нею. Діяльність органів щодо забезпечення соціальної безпеки сприяє реалізації таких функцій: прогнозно-аналітичної – оцінювання реальних і потенційних загроз об'єктам соціальної безпеки, що виникають із внутрішніх і зовнішніх джерел небезпеки; планування – визначення змісту діяльності щодо забезпечення внутрішньої та зовнішньої безпеки, а також соціальної; організаційної, що передбачає участь у здійсненні заходів щодо забезпечення соціальної безпеки; та контрольної.

Важливим блоком елементів у цій конструкції є інститути незалежної соціальної експертизи та контролю, призначення яких – здійснювати моніторинг інституційної бази соціальної сфери й економіки. Інститути соціальної експертизи та контролю мають бути наділені відповідними правами. Головним моментом їх функціонування є своєчасне отримання об'єктивної інформації про якість життя, матеріальних і духовних результатах праці, рівні соціальної безпеки країни. Для цієї мети в механізмі державного регулювання має бути створено відповідну систему соціально-економічного моніторингу індивідуальних, групових і

громадських інтересів і одержуваних вигод у результаті проведених реформ і втрат від трансформації національної економіки [1].

Досягнення соціальної безпеки держави загалом і регіонів зокрема багато в чому залежить від якості роботи органів публічного управління. На сьогодні закономірності, принципи і методи державного управління на макрорівні економіки держави досліджені достатньою мірою. У вирішенні завдань макроекономічного регулювання органам державного управління доводиться користуватися, як правило, виробленими багаторічною практикою ще в період централізованої планової економіки емпіричними за сутністю і директивними за формою способами вирішення таких макроекономічних завдань, як складання державного бюджету, формування податкової системи, грошово-кредитної й антимонопольної політики, зміцнення національної безпеки та ін. Головним недоліком такого підходу був і залишається значний суб'єктивізм, що дозволяє інституціям, які беруть участь у підготовці та ухваленні макроекономічних рішень, використовувати різноманітні прийоми лобіювання, з тим щоб відстоювати інтереси різних угруповань на шкоду загальнодержавним і суспільним інтересам і, звичайно, національної та соціальної безпеки країни.

Висновки з даного дослідження. Отже, у механізмі держави мають бути виокремлені, з одного боку, функції політичної системи щодо формулювання громадських інтересів (переваг), а з другого – нові методи макроменеджменту, зокрема стратегічного планування, маркетингу, контролінгу тощо з метою гарантування власної соціальної безпеки. При цьому слід сконцентрувати основні функції державного апарату на раціональному використанні обмежених ресурсів. Пріоритетні напрямки активної соціальної політики мають визначатися за результатами незалежної наукової та громадської експертизи.

Особливе місце у функціональному блоці держави займають функції забезпечення соціальної безпеки, уключаючи підтримку соціальної стійкості і стабільності становища громадян за умов зростання їхнього добробуту. Міждисциплінарний державно-управлінський аспект соціальної безпеки країни та її регіонів полягає в тому, що, з одного боку, для організації управління соціальною безпекою потрібно акумулювати й ефективно використовувати значні матеріально-технічні, інформаційні та кадрові ресурси. А з іншого, – процес соціально-економічної діяльності щодо створення умов соціальної безпеки також вимагає інституційного управління цим процесом.

Перспективи подальших розвідок. Таким чином, потрібен комплексний підхід до оцінювання й обґрунтування вибору ефективних стратегій державного управління соціальною безпекою. На цій підставі можемо стверджувати, що важливим є здійснення дальших комплексних наукових досліджень інституційних аспектів державного управління соціальною безпекою країни та її регіонів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Домбровська С. М. Інституціональна державна політика соціально-економічного розвитку регіонів України в умовах ризиків : монографія / С. М. Домбровська, А. Л. Помаза-Пономаренко, Р. Т. Лукиша. – Харків: НУЦЗУ, 2018. – 216 с.
2. Древаль Ю. Д. Безпека особистості як фактор сучасних державно-управлінських відносин [Електронний ресурс] / Ю. Д. Древаль // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – С. 123–127. – Режим доступу: <http://instzak.rada.gov.ua/instzak/doccatalog/document?id=72940>.
3. Законодавство [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua.
4. Мельниченко О. А. Економічна безпека як складова національної безпеки / О. А. Мельниченко // Молодий вчений, 2015. – № 2 (17). – Ч. 6. – С. 1230–1233.
5. Черленяк І. І. Синергетичні концепції та моделі оптимізації системи державного управління : автореф. дис... д-ра наук з держ. упр.: 25.00.01 / І. І. Черленяк ; Ін-тут законодавства ВРУ. – К., 2011. – 40 с.

Statement of the problem. Social security is an essential component of the national security of the country and its regions. The question of creation of the system of state administration in the field of social security is a natural response to the functions of state administration in this field. That is why it is so important to comprehensively study the directions of development of this administration, and in particular, functions.

Urgency. The works by O. Borisenko, S. Dombrovska, Yu. Dreval, V. Sadkovyi and others are devoted to the analysis and solution of the problems of state administration in the context of provision of social security of state and regions.

The purpose of the article is the determination of the role of state to provide social security in general and regions specifically.

Our task was to study – to describe the necessity of solving scientific and practical task as for working through the evaluation of functions of public administration concerning the provision of social security.

Summary. It was defined that the goal of the state administration in the field of social security of Ukraine is to carry out effective activities by the state in the field of policy under different conditions. It was defined that in the mechanism of the state should be allocated, on the one hand – the functions of the political system in relation to the formulation of public interests, and on the other – new methods of macro management. It was determined that a special place in the functional block of the state is occupied by the functions of ensuring social security. It was established that the necessary comprehensive approach to the assessment and substantiation of the choice of effective strategies of public administration in social security.

Conclusions and outcomes. Thus, the article defines the role of the state in ensuring the social security of the regions. It was determined to allocate

among the features of public administration in this area: the complex application of management functions, as well as improving the legal definition of social security of the regions.